

Dusan Sidjanski

Η ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΩΣΗ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

*Δυναμική και προοπτικές
της Ευρωπαϊκής Ένωσης*

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΖΗΣΗ

Ο συγγραφέας ευχαριστεί ιδιαίτερος το
ΙΔΡΥΜΑ ΛΑΤΣΗ
για τη βοήθεια που προσέφερε
προκειμένου να πραγματοποιηθεί η έκδοση του βιβλίου του.

DUSAN SIDJANSKI

Η ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΩΣΗ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

*Δυναμική και Προοπτικές
της Ευρωπαϊκής Ένωσης*

Πρόλογος: Κ. Στεφάνου
Μετάφραση: Αριέλλα Ασέρ και Μαριάννα Κοσίνα

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΖΗΣΗ
ΑΘΗΝΑ 1999

*Στη Macha και στη Clarina
Στον Sacha, στον Antoine και στον Patrick*

ISBN 2-13-0-44-944-1
Dépôt légal - 1re édition: 1992, novembre
© Presses Universitaires de France, 1992
108, boulevard Saint-Germain, 75006 Paris

Copyright © Εκδόσεις Παπαζήση ΑΕΒΕ
Νικηταρά 2, 106 78 Αθήνα.
τηλ.: 38 22 496, 38 38 020 - Fax: 38 09 150
ISBN: 960-02-1332-1

Φωτοστοιχειοθεσία-Φίλμ-Μοντάζ:
ΑΦΟΙ ΦΡΑΓΚΟΥΔΗ Ο.Ε.
Σταδίου 60, Αθήνα
Τηλ.: 32.27.323 - Fax: 32.24.548

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	19
ΠΡΟΟΙΜΙΟ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΚΔΟΣΗΣ	21
ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΟΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΦΕΝΤΕΡΑΛΙΣΜΟ	25

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΑΠΟ ΤΙΣ ΑΠΑΡΧΕΣ ΕΩΣ ΤΗΝ ΕΝΝΑΙΑ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΡΑΞΗ

Πρώτο Τμήμα

ΟΙ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ ΤΩΝ ΣΧΕΔΙΩΝ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι: Η ΜΑΚΡΟΧΡΟΝΗ ΩΡΙΜΑΝΣΗ ΤΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΧΕΔΙΩΝ: ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΑΝΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ ΣΤΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΤΗΣ ΧΑΓΗΣ

1. Η γέννηση της ευρωπαϊκής ιδέας (ΧΙΠος-ΧΧος αι.) 35
2. Η Πανευρωπαϊκή Ένωση και το Σχέδιο Briand (1924-1930) 37
3. Η Ενωμένη Ευρώπη κατά τη διάρκεια της αντίστασης (1939-1945) 38

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙ: Ο ΑΠΟΦΑΣΙΣΤΙΚΟΣ ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΙΝΗΣΕΩΝ

1. Η εκκόλαση των ευρωπαϊκών κινήσεων (1946-1947) 43
2. Το Συνέδριο του Moutreux: Denis de Rougemout και Maurice Allais (1947) 46
3. Το Συνέδριο της Χάγης και η ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κίνησης ... 49
4. Το Συνέδριο της 40ής επετείου (1988) 55

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ: ΓΕΝΝΗΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ

1. Από την σύλληψη στα πρώτα έργα 59
2. Ο ρόλος των ευρωπαϊκών προσωπικοτήτων 65
3. Η δυναμική των κρίσεων: 1963 και 1965 69
4. Ο συμβιβασμός ως προς την «κοινή συμφωνία» του
Λουξεμβούργου (1966) 77

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙV: ΕΝΑ ΕΜΒΡΥΑΚΟ ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ:

- Θεσμοί λήψης αποφάσεων και συμβουλευτικοί 81
1. Πολιτική «προσωπογραφία» της Επιτροπής 82
  2. «Προσωπογραφία» του Συμβουλίου 88
  3. Ο δυναμισμός του Δικαστηρίου 93
  4. Κυβέρνηση επιτροπών; 94

ΚΕΦΑΛΑΙΟ V: ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟ:

- Η σύνθεση και οι λειτουργίες του 99
1. Σύνθεση 99
  2. Οι λειτουργίες του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και η εξέλιξή τους 103

Δεύτερο Τμήμα

ΧΑΜΕΝΕΣ ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι: ΕΝΑ ΣΧΕΔΙΟ ΕΝΩΣΗΣ ΠΟΥ ΠΡΟΠΟΡΕΥΕΤΑΙ ΤΗΣ ΕΠΟΧΗΣ ΤΟΥ (1949)

1. Προεδρικό και ομοσπονδιακό μοντέλο 117
2. Αποστολή της Ένωσης 118
3. Οργάνωση της Ένωσης 119

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙ: ΜΙΑ ΑΚΑΡΠΗ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ

1. Από τη Διακήρυξη Schuman στο σχέδιο μιας ειδικής (ad hoc)
Συνέλευσης (1950-1953) 125
2. Πρωτοτυπία του σχεδίου: Κοινοβούλιο δυο βουλών,
διορισμός του Συμβουλίου και πλειοψηφική ψήφος 129
3. Αρμοδιότητες της Πολιτικής Κοινότητας 134
4. Ένα σχέδιο φεντεραλιστικής έμπνευσης 137

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ: ΜΙΑ ΓΚΩΛΛΙΚΗ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΑ: ΤΟ ΣΧΕΔΙΟ FOUCHET (1960-1962)

1. Η Ευρώπη των Κρατών κατά της υπερεθνικής Ευρώπης 139
2. Ποια ευρωπαϊκή ένωση; 142
3. Τα χαρακτηριστικά του σχεδίου Fouchet 143
4. Οι προεδρικές επεμβάσεις 146
5. Η πολιτική Ένωση σε αφασία 148

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙV: ΜΙΑ ΑΠΟΣΤΟΛΗ ΔΙΧΩΣ ΑΥΡΙΟ: Η ΕΚΘΕΣΗ TINDEMANS (1975)

1. Η ευρωπαϊκή ταυτότητα 153
2. Θεσμική ισορροπία και ενίσχυση της Επιτροπής 156

Τρίτο Τμήμα

ΑΠΟ ΤΟ ΣΧΕΔΙΟ ΕΝΩΣΗΣ ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ (1984) ΣΤΗΝ ΕΝΙΑΙΑ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΡΑΞΗ (1987)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι: ΤΟ ΣΧΕΔΙΟ ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΚΟΙΝΟ- ΒΟΥΛΙΟΥ, ΕΠΟΝΟΜΑΖΟΜΕΝΟ ΣΧΕΔΙΟ SPINELLI, 1981-1984

1. Άπαρχες και πρωταγωνιστές 160
2. Γενική φιλοσοφία και βασικές αρχές 168
3. Ενίσχυση των κοινών θεσμών και εξουσιών 170
4. Εξωτερικές σχέσεις και ασφάλεια 174

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙ: ΜΙΑ ΑΠΟΦΑΣΙΣΤΙΚΗ ΣΤΡΟΦΗ: Η ΕΝΙΑΙΑ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΡΑΞΗ (1987)

1. Ευρωπαϊκό Συμβούλιο και διαπραγμάτευση δια της συνέργειας .. 177
2. Εσωτερική αγορά και συνοδευτικές πολιτικές 183
3. Επανενεργοποίηση της διαδικασίας συναρμογής και
αναπροσαρμογή των θεσμών 190
4. Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, η πολιτική συνεργασία και η
στήριξη της κοινής γνώμης 196
5. Μια στροφή: μια νέα ομοσπονδιακή προσέγγιση 200

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ**ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙΝΟΤΟΜΙΑ****Πρώτο Τμήμα****ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΣ ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΧΩΡΟΣ**

ΚΕΦΑΛΑΙΟ I: Η ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΥΠΟ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ	213
ΚΕΦΑΛΑΙΟ II: ΟΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ: ΜΕΓΑΛΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΜΜΕ	219
ΚΕΦΑΛΑΙΟ III: ΔΙΚΤΥΑ ΚΟΙΝΟΤΙΚΩΝ ΟΜΑΔΩΝ ΣΥΜΦΕΡΟΝΤΩΝ	223
ΚΕΦΑΛΑΙΟ IV: ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΚΟΜΜΑΤΑ, ΗΓΕΤΕΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΗ ΓΝΩΜΗ	233

Δεύτερο Τμήμα**ΛΗΨΗ ΑΠΟΦΑΣΕΩΝ**

ΚΕΦΑΛΑΙΟ I: ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΛΗΨΗΣ ΑΠΟΦΑΣΕΩΝ	
1. Η διαδικασία λήψης αποφάσεων: Γενικό σχήμα σύμφωνα με τη σωθήκη της Ρώμης (1957)	243
2. Ενιαία Πράξη: βελτίωση της διαδικασίας λήψης αποφάσεων	252
3. Ενίσχυση του ρόλου του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου	257
ΚΕΦΑΛΑΙΟ II: ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΑΤΥΠΗΣ ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗΣ	
1. Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, νέος στόχος των ομάδων συμφερόντων	263
2. Θεσμοποιημένη και εθιμική συμβουλευτική διαδικασία	268
3. Άτυπη συμμετοχή	275

Τρίτο Τμήμα**Η ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗ ΣΤΗΝ ΕΠΟΧΗ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ**

ΚΕΦΑΛΑΙΟ I: ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗ ΔΙΑ ΤΗΣ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΗΣ	
1. Η διπλή πίεση	283
2. Παράγοντες αλλαγής και περιφερειοποίησης	285
3. Ένας πολυ-πολικός κόσμος	286
ΚΕΦΑΛΑΙΟ II: Η ΕΠΙΚΑΙΡΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΩΣΗΣ	
1. Από την ομοσπονδίαση του Proudhon στις τρέχουσες τάσεις	289
2. Η Ευρωπαϊκή Ομοσπονδίαση σημείο συνάντησης του Denis de Rougemont και του Jean Monnet;	295
3. Οι αρχές της ομοσπονδίασης σύμφωνα με τον Denis de Rougemont	299
4. Η ομοσπονδίαση στην εποχή της ανατροπής των πυραμίδων και των ηλεκτρονικών μικρο-υπόλογιστών	304
ΚΕΦΑΛΑΙΟ III: Η ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΣΤΟΝ ΑΣΤΕ- ΡΙΣΜΟ ΤΗΣ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΩΣΗΣ	
1. Τμηματική Ομοσπονδίαση	311
2. Ένα υβριδικό θεσμικό σύστημα	313
3. Ομοσπονδιακή ή περιφερειακή εξέλιξη στα κράτη-μέλη	318
4. Ένα συμπέρασμα με μελλοντικές προεκτάσεις	319

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ**ΑΠΟ ΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΣΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΝΩΣΗ****Πρώτο Τμήμα****ΣΥΝΘΗΚΗ ΤΟΥ ΜΑΑΣΤΡΧΤ: ΕΜΒΑΘΥΝΣΗ ΤΗΣ
ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗΣ**

ΚΕΦΑΛΑΙΟ I: ΤΑΣΕΙΣ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑΚΗΣ ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗΣ	
1. Ποιοτικό άλμα ή απλός σταθμός;	331

2. Γενική αρχιτεκτονική και στόχοι της Ένωσης	332
3. Αρχή της επικουρικότητας	336
4. Θεμελιώδη δικαιώματα και ευρωπαϊκή ιθαγένεια	343

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙ: Η ΕΜΒΑΘΥΝΣΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗΣ

1. Ενιαίο νόμισμα και οικονομική σύγκλιση	347
2. Συνοχή και περιφερειακή πολιτική	355

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ: ΘΕΣΜΙΚΕΣ ΚΑΙΝΟΤΟΜΙΕΣ

1. Η επικύρωση του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου	365
2. Ψήφος εμπιστοσύνης στην Επιτροπή	368
3. Επέκταση του πεδίου εφαρμογής της ειδικής πλειοψηφίας	369
4. Αύξηση της εξουσίας του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου	370
5. Το Ελεγκτικό Συνέδριο προάγεται σε επίπεδο θεσμού	374
6. Η νέα κοινωνική διάσταση	374

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙV: ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΛΗΨΗΣ ΑΠΟΦΑΣΕΩΝ

ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΟ ΑΡΘΡΟ 189B	379
--------------------------	-----

Δεύτερο Τμήμα

Η ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ ΠΟΡΕΙΑ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΝΩΣΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι: Η ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ ΥΠΟΘΕΣΕΩΝ	397
---	-----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙ: ΓΕΝΙΚΕΣ ΕΚΤΙΜΗΣΕΙΣ ΕΠΙ ΤΗΣ

ΕΞΩΤΕΡΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ	405
----------------------	-----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ: ΠΡΟΣ ΜΙΑ ΚΟΙΝΗ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ

1. Γενικά αντικείμενα και πεδία δράσης	415
2. Κοινή εξωτερική πολιτική	418
3. Προς μία κοινή αμυντική πολιτική: το τέλος μιας προκατάληψης;	422
4. Διαδικασία λήψης απόφασης	426
5. Προβληματισμός γύρω από την εξουσία λήψης αποφάσεων	434

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙV: Η ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΔΟΚΙΜΑΖΕΤΑΙ ΑΠΟ ΤΙΣ ΕΞΩΤΕΡΙΚΕΣ ΚΡΙΣΕΙΣ

1. Ο πόλεμος του Κόλπου	441
2. Η Κοινότητα αντιμέτωπη με την δοκιμασία της γιουγκοσλαβικής κρίσης	446

ΥΣΤΕΡΟΓΡΑΦΟ ΣΤΟ ΜΑΑΣΤΡΙΧΤ

1. Οι δυνατότητες της Ευρωπαϊκής Ένωσης	473
2. Δημοψήφισμα και προσανατολισμοί αναθεώρησης	477
3. Το παρόν και το μέλλον της ομοσπονδίας	481

ΚΕΦΑΛΑΙΟ V: ΑΠΟ ΤΟ ΜΑΑΣΤΡΙΧΤ ΣΤΟ ΑΜΣΤΕΡΝΤΑΜ

1. Η μετα-Μάαστριχτ περίοδος	483
2. Μια μεγάλη φιλοδοξία: το ενιαίο νόμισμα	488
3. Η νέα ευρωπαϊκή αρχιτεκτονική	491
4. Μιά δύσκολη δοκιμασία: η ημιτελής γιουγκοσλαβική τραγωδία	495
5. Διευρύνσεις, ευρωπαϊκές συμφωνίες και εταιρικές σχέσεις	508

ΚΕΦΑΛΑΙΟ VI: Η ΕΥΡΩΠΗ ΤΩΝ ΜΙΚΡΩΝ ΒΗΜΑΤΩΝ: Η ΣΥΝΘΗΚΗ ΤΟΥ ΑΜΣΤΕΡΝΤΑΜ

1. Ένας καινούργιος σταθμός;	513
2. Μερικές ουσιαστικές εξελίξεις	515
3. Οι θεσμικές μεταρρυθμίσεις	519
4. Ένας κατεχοχόν πολιτικός τομέας: οι εξωτερικές σχέσεις της Ένωσης	525
5. Η ομοσπονδιακή τάση της Ένωσης	533

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	545
-----------------------	-----

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	549
-------------------------	-----

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ο Dusan Sidjanski, γεννημένος στη Σερβία, εγκαταστάθηκε τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια στην Ελβετία όπου υπηρέτησε με πάθος τόσο την πολιτική επιστήμη όσο και την ευρωπαϊκή ιδέα. Η διδακτορική του διατριβή για τις αρχαίες αμφικτυονίες εντασσόταν στην ευρύτερη ενασχόλησή του με την ομοσπονδιακή θεωρία και τις δυνατότητες μεταφοράς της σε ευρωπαϊκό επίπεδο, σύμφωνα με τη διδασκαλία του Denis de Rougemont. Γρήγορα όμως ήρθε σε επαφή με την αμερικανική πολιτική επιστήμη και ιδίως τον David Easton και τον Karl Deutsch τους οποίους κατέστησε γνωστούς στην Ευρώπη από τη θέση του ως καθηγητή της πολιτικής επιστήμης στο Πανεπιστήμιο της Γενεύης. Παράλληλα ο Dusan Sidjanski, σε συνεργασία με τον Jean Meynaud, καθηγητή της πολιτικής επιστήμης στο Πανεπιστήμιο της Λωζάννης-και σε τακτική επαφή με τους διακεκριμένους Έλληνες συναδέλφους του Στέλιο Κάστανο και Γιάγκο Σιώτη-υπήρξε από τους πρώτους ερευνητές της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης ως πολιτικού φαινομένου - και της Ευρωπαϊκής Κοινότητας ως πολιτικού συστήματος. Σ' αυτό το πλαίσιο εντάσσονται οι μελέτες του Dusan Sidjanski για τις ποσοτικές μεθόδους έρευνας της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, την πολιτική λειτουργία των ευρωπαϊκών θεσμών και τη δράση των ομάδων πίεσης σε ευρωπαϊκό επίπεδο.

Από τη θέση του στο Πανεπιστήμιο της Γενεύης και στο Ινστιτούτο Ευρωπαϊκών Σπουδών ο Dusan Sidjanski δίδαξε επί σαράντα έτη πολιτική επιστήμη και ευρωπαϊκή ολοκλήρωση σε προπτυχιακούς και μεταπτυχιακούς φοιτητές, ανάμεσα στους οποίους υπήρξε και ο υποφαινόμενος. Ο Dusan Sidjanski οικοδόμησε στενές σχέσεις με τους αμερικανούς ερευνητές που βρίσκονταν στην πρωτοπορεία της μελέτης της ευρωπαϊκής και της περιφερειακής ολοκλήρωσης, όπως ο Ernest Haas, ο Leon Lindberg και ο Joseph Nye, χωρίς όμως να προσχωρήσει στη νεολειτουργική σχολή της ολοκλήρωσης. Ο ίδιος είχε διαπιστώσει τη σημασία των πολιτικών αποφάσεων για την υπέρβαση των κρίσεων και τα μεγάλα άλματα προς την κατεύθυνση της εμβάθυνσης και της διεύρυνσης. Απέδιδε πάντα ιδιαίτερη σημασία στις πολιτικές ηγεσίες, τα πολιτικά κόμματα και την κοινή γνώμη

και διέγνωσε από νωρίς τη σημασία της εκλογής του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου με άμεση καθολική ψηφοφορία που τελικά πραγματοποιήθηκε το 1979. Οι αναλύσεις του τέλος για την πολιτική δυναμική που δημιούργησαν οι τρεις μεγάλες αναθεωρήσεις των ιδρυτικών συνθηκών, δηλαδή η Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη (1986) και οι Συνθήκες του Μάαστριχτ (1992) και του Άμστερνταμ (1997) μπορούν να θεωρηθούν κλασικές και περιλαμβάνονται στο παρουσιαζόμενο ολοκληρωμένο έργο.

Το έργο του Dusan Sidjanski αποτελεί το καταστάλλαγμα της μακρόχρονης εμπειρίας και επιστημονικής ενασχόλησής του με την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση. Οι μαρτυρίες του για ορισμένες φάσεις αυτής της πορείας έχουν αξία ιστορικών ντοκουμέντων, ενώ οι κρίσεις του για τις πολιτικές ηγεσίες και τις συμπεριφορές τους, παρά την φιλοευρωπαϊκή προκατάληψη του ίδιου, είναι βασισμένες σε ψυχρές και αντικειμενικές αναλύσεις των πολιτικών δεδομένων. Διατρέχοντας το παρουσιαζόμενο έργο εμπνέεται η αίσθηση ότι η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση ήταν υπόθεση των πολιτικών ηγεσιών και των ελίτ. Όσο καιρό μάλιστα οι αποφάσεις τους ήταν τεχνοκρατικού χαρακτήρα, αρκούσε η εκ των υστέρων νομιμοποίησή τους από τους πολίτες, δηλαδή η νομιμοποίηση “εκ του αποτελέσματος”. Η αντίληψη αυτή αποδείχθηκε απρόσφορη στην περίπτωση της εγκαθίδρυσης της ONE, η οποία στην προκαταρκτική τουλάχιστον φάση - πριν από την εισαγωγή του ενιαίου νομίσματος - συνέπεσε με την όξυνση της ανεργίας και της οικονομικής ανασφάλειας. Αν και το ευρώ έχει μεγάλες πιθανότητες επιτυχίας και αποδοχής από τους πολίτες, ο τρόπος αυτός της εκ των υστέρων νομιμοποίησης του ενοποιητικού εγχειρήματος εμπεριέχει κινδύνους. Σε κάθε δε περίπτωση το έλλειμμα νομιμοποίησης είναι ανασταλτικός παράγοντας για τη διαμόρφωση κοινής εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφάλειας. Με αυτά τα δεδομένα ο Dusan Sidjanski προτείνει την υιοθέτηση ομοσπονδιακής έμπνευσης θεσμών και διαδικασιών για την μετάβαση από την οικονομική στην πολιτική Ένωση οι οποίοι θα εξασφαλίζουν την απαιτούμενη αποτελεσματικότητα και νομιμοποίηση στην λήψη των αποφάσεων και ταυτόχρονα θα προσιδιάζουν στην πολιτική και πολιτιστική πολυμορφία της ηπείρου μας.

Κωνσταντίνος Στεφάνου

*Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου
Α' Ευρωπαϊκή Έδρα Jean Monnet*

ΠΡΟΟΙΜΙΟ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΚΔΟΣΗΣ

Το να είναι κανείς εκ πεποιθήσεως Ευρωπαίος σημαίνει ότι από άποψη πολιτισμικής κληρονομιάς είναι Έλληνας. Η Ευρώπη γεννήθηκε στην Αρχαία Ελλάδα, ο πολιτισμός της έχει την ρίζα του στην αρχαία σκέψη και πολιτεία. Ο Σωκράτης και ο Πλάτων, καθώς και ο Αριστοτέλης, ο Ηρόδοτος και ο Θουκυδίδης, όπως και πολλοί άλλοι, έδωσαν μορφή στο αρχέτυπο του ευρωπαϊκού πολιτισμού και της επιστήμης. Η δημοκρατία και η ομοσπονδία (federalism-φεντεραλισμός), για τα οποία περηφανεύεται η Ευρώπη, κατάγονται από την αθηναϊκή πολιτεία και τις ελληνικές αμφικτιονίες. Οπωσδήποτε αυτές οι αμφικτιονικές συνομοσπονδίες αποτελούν τις πρώτες ομοσπονδιακές εμπειρίες, όμως λόγω των μεταξύ τους πολύ χαλαρών δεσμών και της ανεπαρκούς αλληλεγγύης δεν κατάφεραν να αποφύγουν τον εσωτερικό κατακερματισμό και να αντισταθούν στην δύναμη της Ρώμης. Αυτή είναι μία προειδοποίηση για την Ευρωπαϊκή Ένωση, η οποία στέκεται διστακτική μπροστά στο κατώφλι μιάς ομοσπονδιακής Ευρώπης.

Μπορεί βέβαια να είναι γεγονός ότι η λειτουργία του αρχαίου δημοκρατικού πολιτεύματος ένωνε τους πολίτες, αποκλείοντας τις γυναίκες και τους σκλάβους, όμως αποτελεί εξίσου αναμφισβήτητη αλήθεια ότι οι στωϊκοί πρώτοι επινόησαν την έννοια της ατομικής υπόστασης, της αξιοπρέπειας και της ισότητας των ανθρώπων. Στην συνέχεια ο χριστιανισμός διέδωσε την ιδέα της αναγνώρισης της προσωπικότητας του ατόμου, η οποία, αφού επεκτάθηκε και με την αναγνώριση των ανθρωπίνων κοινοτήτων, απετέλεσε την βάση της ομοσπονδίασης.

Προερχόμενες από την Αρχαία Ελλάδα οι μεγάλες κινήσεις και ρεύματα του ευρωπαϊκού πολιτισμού, εμπλουτίζονται από την συνεισφορά της Ιερουσαλήμ, της Ρώμης, του Βυζαντίου, χωρίς να ξεχνάμε την αρχιτεκτονική και τις πολιτισμικές διακλαδώσεις του Μεσαίωνα, πριν τελικά ανθίσουν κατά την Αναγέννηση και ακολουθήσουν την πορεία των πολιτικών καινοτομιών, οι οποίες υποστηρίχθηκαν από την βιομηχανική και τεχνολογική επανάσταση. Αυτά τα ρεύματα, χωρίς να προκαλέσουν διχα-

σμούς και ρήξεις μεταξύ περιφερειακών - και αργότερα εθνικών και ευρωπαϊκών - περιοχών και πολιτισμών, σφυρηλατούν, μέσα σε πνεύμα εκπληκτικής συμβίωσης των δημιουργιών που συρρέουν από Ανατολή και Δύση - δηλαδή των ελληνικών, λατινικών, γερμανικών και σλαβικών προτύπων - ταυτόχρονα την ενότητα και την πολυμορφία του ευρωπαϊκού πολιτισμού. Σύμφωνα με τον Denis de Rougemont είναι ακριβώς αυτός ο κοινός πολιτισμός και η πλούσια πολυμορφία του που αποτελούν τα θεμέλια της ευρωπαϊκής ομοσπονδίας. Έτσι προκύπτει μιά ευρωπαϊκή ταυτότητα, η οποία ενώνει χωρίς να καταστρέφει - αλλά αντιθέτως να διατηρεί - τις εθνικές και περιφερειακές ταυτότητες. Μιά ευρωπαϊκή ταυτότητα, για την οποία η πολυμορφία της και οι εντάσεις συνιστούν τον ιδιαίτερο χαρακτήρα της και τον πραγματικό πλούτο της Ευρώπης. Έτσι γεννήθηκε η ζωτικής σημασίας ανάγκη της «ένωσης μέσα στην πολυμορφία».

Μυημένος στην ελληνική σκέψη από τα νεανικά μου χρόνια, έμαθα να γνωρίζω και να αγαπώ την Ελλάδα, δεδομένου ότι έζησα εκεί ένα χρόνο (το 1956) και δημιούργησα πολλές φιλικές σχέσεις. Με την ευκαιρία αυτή, δεν θα αντισταθώ στον πειρασμό να αναφερθώ σε ένα επεισόδιο που σημάδεψε την ζωή μου. Κάθε πρωί πήγαινα στο μάθημα των ελληνικών. Αυτό προκάλεσε την μητέρα μου να παρατηρήσει: σε τί χρειάζεται να μάθεις μιά τόσο δύσκολη γλώσσα που μιλιέται από έναν τόσο μικρό αριθμό ανθρώπων; Απάντησα ότι μου ήταν αδιανόητο να ζήσω, έστω και για ένα μικρό χρονικό διάστημα, ανάμεσα στους Έλληνες χωρίς να μπορώ να επικοινωνήσω άμεσα μαζί τους. Δικαιώθηκα απολύτως δύο χρόνια αργότερα, ενώ ήδη είχα ξεκινήσει ένα ερευνητικό έργο με θέμα την Κοινή Αγορά προκειμένου να γίνω Υφηγητής στο Πανεπιστήμιο της Γενεύης, όταν χρειάστηκε να εργασθώ μαζί με τον Γιάγκο Σιώτη για το Carnegie Endowment που αφορούσε το ζήτημα της Κύπρου. Οφείλω αυτήν την εργασία στο ό,τι γνώριζα τα ελληνικά, πράγμα που μου επέτρεψε να μελετήσω τις πρωτότυπες πηγές. Δηλαδή έχω ένα μεγάλο χρέος στην Ελλάδα και τους Έλληνες φίλους μου, το οποίο προσπάθησα να ξεπληρώσω κατά τα δύσκολα χρόνια της δικτατορίας.

Με την σειρά μου, από την πρώτη ήδη παραμονή μου στην Αθήνα, ανέλαβα ενεργό ρόλο στις προσπάθειες της Ελληνικής Ευρωπαϊκής Κίνησης δίπλα στον Σπύρο Καλογερόπουλο-Στράτη, την Κατερίνα Δούκα, τον Στέλλιο Καστάνο και τον Δημήτρη Παπασταύρου. Μαρτυρίες αυτού αποτελούν πολλά άρθρα δημοσιευμένα στο Περιοδικό της Ελληνικής Ευρωπαϊκής Κίνησης και στην Ελληνική Επιθεώρηση Διεθνούς Δικαίου, καθώς και πλήθος διαλέξεων. Το 1976 επιφορτίστηκα με την οργάνωση του Συνεδρίου της Αθήνας της Ένωσης Ινστιτούτων Ευρωπαϊκών Σπουδών

γύρω από την Έκθεση Tindemans, με πρόσκληση του Παντείου Πανεπιστημίου¹. Αυτή η δραστηριότητα συνεχίστηκε αδιάλειπτα με τις ανταλλαγές σεμιναρίων και τις σχέσεις με συναδέλφους και με πολυάριθμους έλληνες σπουδαστές. Επίσης με ορθογραφία και διαλέξεις, ιδιαίτερα δε εκείνης του Ιουνίου 1994 με θέμα τις ευρωπαϊκές εκλογές, την οποία οργάνωσε η Ελληνική Ευρωπαϊκή Κίνηση. Τελευταία χρονολογικά υπήρξε η συμμετοχή μου στο σεμινάριο με θέμα «Η Ευρώπη σε Αναζήτηση της Ταυτότητας (της)», το οποίο οργάνωσαν η Notre Europe και το EKEM στην Αθήνα, στις 13 και 14 Νοεμβρίου 1998 υπό την Προεδρεία του Jacques Delors.

1. Οι συμμετέχοντες στο Συνέδριο της Αθήνας το 1976 ήταν οι παρακάτω: Α. Αγγελόπουλος, Ρ. Bianci, G. Bonet, A. Buzelay, Σ. Καλογερόπουλος-Στράτης, Α. Casadia, E. Cereche, X. Δούκας, Δ. Ευρυγένης, D. Franke, L. Franke, P. Gerbet, G. Goriely, Γ. Καββαδίας, Μ. Καβουνίδης, F. Kinsky, M. Klepsch, N. Κυριαζίδης, Π. Λαμπρίας, J. Lukaszewski, M. Μαυρίδης, Ρ. Μεταξάς, Π. Παπαληγόρας, Ι. Πεσμαζόγλου, J. Pintos, J. R. Rabier, R. Rifflet, Γ. Ράλλης, D. Sidjanski, Γ. Τενεκίδης, Μ. Βεγλέρης, F. Wohrling.

Ο Dusan Sidjanski είναι καθηγητής στο Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης του Πανεπιστημίου της Γενεύης και στο Πανεπιστημιακό Ινστιτούτο Ευρωπαϊκών Σπουδών. Ευρωπαίος από τα νεανικά του χρόνια, ήταν από το 1956 στενός συνεργάτης του μεγάλου πολιτικού φιλοσόφου Denis de Rougemont. Από τα έργα του ξεχωρίζουν: Ο αμφικτυονικός φεδεραλισμός (Λωζάνη, 1956), Ευρωπαϊκές διαστάσεις της πολιτικής επιστήμης (Παρίσι, 1963), Η Ευρώπη των επιχειρήσεων (σε συνεργασία με τον J. Meynaud, Παρίσι, 1967). Οι ομάδες πίεσης στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα (σε συνεργασία με τον J. Meynaud, Βρυξέλλες 1971), Περί της Ευρωπαϊκής Δημοκρατίας (Παρίσι, 1979), Η Νότια Ευρώπη στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα (σε συνεργασία με U. Ayberk κ.α., Παρίσι, 1990) και τέλος, Ένωση ή διάσπαση της Ευρώπης; (Γενεύη, 1991).

Η ομοσπονδίωση αποτελεί τον πυρήνα της σημερινής ευρωπαϊκής πραγματικότητας. Η Συνθήκη του Μάαστριχτ επιβεβαιώνει την ομοσπονδιακή τάση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας. Παγιώνει το έργο της Οικονομικής Κοινότητας και το συμπληρώνει με την Πολιτική Ένωση. Είναι όμως επαρκής αυτή η πρόοδος ενώπιον της επανεμφάνισης εθνικισμών και διασπαστικών κινήματων, τα οποία ταλανίζουν την Ανατολική Ευρώπη, καθώς και της αποσταθεροποίησης της παγκόσμιας τάξης πραγμάτων;

Η διαδικασία ενοποίησης, η οποία εγκαινιάσθηκε με την δημιουργία της Κοινότητας, συνεχίσθηκε χάρη στη δράση οικονομικών και κοινωνικών παραγόντων, στην εμφάνιση δομών και δικτύων ανταλλαγών και συνεργασίας, καθώς και στην αυξημένη συμμετοχή ιθύνοντων, πολιτικών κομμάτων και πολιτών. Η δυναμική της ενοποίησης παραμένει εντούτοις εύθραυστη εξαιτίας του κενού ευρωπαϊκής πολιτικής εξουσίας. Η Ευρωπαϊκή Ένωση, με την εμβρυακή εξωτερική πολιτική και κοινή ασφάλεια εντάσσονται στο ισχυρό ομοσπονδιακό ρεύμα, το οποίο, βασιζόμενο στις δημοκρατικές αρχές και στο πληροφοριακό δυναμικό, προετοιμάζει το μέλλον όλων των Ευρωπαίων.

Αυτό είναι και το κυριότερο μήνυμα που αποσκοπεί να δώσει το ανά χείρας έργο.